

WSPÓŁCZESNY WIZERUNEK ZAWODU NAUCZYCIELA W ŚWIETLE BADAŃ OPINII PUBLICZNEJ

CONTEMPORARY IMAGE OF THE TEACHING PROFESSION IN VIEW OF PUBLIC OPINION RESEARCH

Rozprawy Społeczne, nr 3 (VIII), 2014

Monika Torczyńska

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Torczyńska M. (2014) *Współczesny wizerunek zawodu nauczyciela w świetle badań opinii publicznej*. Rozprawy Społeczne, 3 (VIII), s. 41-47.

Streszczenie: W dzisiejszym społeczeństwie zawód nauczyciela jest jednym z najbardziej poważanych zawodów zaufania publicznego. Społeczna doniosłość misji nauczyciela oraz związanych z nią zadań i obowiązków łączy się z określonym obrazem całej grupy zawodowej nauczycieli, ukształtowanym i rozpowszechnionym w ramach opinii publicznej. W artykule wyodrębnione są dwie części: teoretyczna oraz empiryczna. W części teoretycznej zawarte są niezbędne wyjaśnienia terminologiczne dotyczące kluczowych pojęć, takich jak „wizerunek”, „zawód” i „opinia publiczna”. W części empirycznej analizowane są wybrane reprezentatywne badania opinii publicznej dotyczące nauczycieli oraz specyfiki wykonywanej przez nich pracy. Celem artykułu jest próba rekonstrukcji zasadniczych komponentów współczesnego wizerunku zawodu nauczyciela na podstawie przywołanych wyników polskich oraz międzynarodowych sondaży. Wnioski płynące z analizowanych badań pozwalają stwierdzić, iż społeczny portret nauczycieli koresponduje z wysokim poziomem prestiżu i zaufania obywateli wobec ich zawodowej działalności. Charakteryzując uogólniony wizerunek tej profesji należy ją opisać jako zawód trudny, stresujący i odpowiedzialny, lecz jednocześnie przynoszący satysfakcję zawodową i życiową jej przedstawicielom.

Słowa kluczowe: nauczyciel, wizerunek, opinia publiczna

Summary: In today's society, the teaching profession is one of the most respected professions of public trust. The social importance of the mission of the teacher and related tasks and responsibilities is connected with a specific image of the professional group of teachers formed and distributed in the public opinion. In this article separated are two parts: theoretical and empirical. In the theoretical part located are necessary to clarify the terminology, key terms such as "image", "profession" and "public opinion". In the empirical part are analyzed selected representative surveys of public opinion concerning the specifics of teachers and their work. The purpose of this article is to attempt to reconstruct the basic components of contemporary image of the teaching profession based the results cited Polish and international surveys. The conclusions of the analyzed surveys allow to conclude that social portrait of teachers corresponds with a high level of prestige and the confidence of citizens in relation to their professional activities. In characterizing generalized image of this profession we should describe it as a difficult, stressful and responsible profession, but at the same time bringing satisfaction in the area of careers and lives its representatives.

Key words: teacher, image, public opinion

Wprowadzenie

Ponowoczesne społeczeństwo jako faza egzystencji wspólnot ludzkich, charakteryzująca się niespotykaną w poprzednich okresach akceleracją zmian zachodzących we wszelkich sferach życia indywidualnego i zbiorowego, wymaga od każdej jednostki nieustannego uczenia się nowych strategii i sposobów funkcjonowania. Zgromadzona wiedza, kompetencje oraz umiejętności danego podmiotu determinują sukces bądź porażkę projektów i działań podejmowanych w trakcie jego społecznego bytowania. Są to bowiem najistotniejsze komponenty kapitału ludzkiego w czasach szybkich i głębokich transformacji społecznych, politycznych, gospodarczych czy kulturowych. W takich realiach obowiązujący w społeczeństwie system edukacji oraz działalność jego przedstawicieli ma kluczowe znaczenie nie tylko dla dystrybucji wiedzy w skali mi-

krospołecznej (jak było poprzednich etapach rozwoju społeczeństwa), lecz przesądza o zachowaniu tożsamości, stabilności i przetrwaniu holistycznie ujmowanej wspólnoty. Nie może zatem dziwić, iż w aktualnym stadium życia zbiorowego „pracy nauczyciela stawia się wysokie wymagania społeczne, niekiedy znacznie wyższe aniżeli wynika to z przydziału obowiązków i zasad kodeksu pracy [...] Społeczna doniosłość świadczonych przez nauczyciela usług, interpersonalny charakter stosunków w zawodowej działalności” (Zajac 2011, s. 158-159) wiąże się z określonymi oczekiwaniami społeczeństwa wobec całej grupy zawodowej, co jednocześnie znajduje swoje odzwierciedlenie w społecznym wizerunku nauczycieli, rozpowszechnionym w obrębie danej zbiorowości.

Celem artykułu jest analiza podstawowych komponentów uogólnionego wizerunku zawodu nauczyciela ukształtowanego w opinii publicznej współczesnego społeczeństwa. W strukturze tekstu wyodrębniono dwie części: teoretyczną i empiryczną. W pierwszej z nich zaprezentowano w niezbędnym zarysie najistotniejsze zagadnienia łączące się z problematyką oraz

Adres do korespondencji: Monika Torczyńska, Instytut Kulturoznawstwa UMCS, Pl. Marii Curie-Skłodowskiej 4, 20-031 Lublin, e-mail: mi-mi-7@o2.pl, tel. (81) 537-27-73

sposobami pojmowania wizerunku. Zawarte są tu również konieczne wyjaśnienia terminologiczne dotyczące zawodu oraz społeczno-zawodowej roli nauczyciela. W drugiej części są przedstawione i omówione wyniki wybranych badań opinii publicznej przeprowadzonych w ciągu ostatnich lat przez ogólnopolskie oraz międzynarodowe pracownie badawcze na reprezentatywnych grupach ankietowanych osób. W aktualnie obowiązującym obrazie rzeczywistości społecznej zawód nauczyciela – ze względu na szczególną misję, realizowane zadania i bezpośrednią pracę na rzecz rozwoju młodego pokolenia oraz całej wspólnoty – postrzegany jest jako jeden z najważniejszych zawodów zaufania publicznego. Analizowane sondaże dotyczą zasadniczych komponentów uogólnionego wizerunku nauczycieli, pozycji zawodu nauczyciela w hierarchii zawodów zaufania publicznego oraz związanego z tym prestiżu, jakim cieszą się przedstawiciele tej profesji. Przeanalizowano także badania opinii ukazujące poziom społecznego zaufania wobec najistotniejszych instytucji i profesji współczesnego społeczeństwa, szczególnie uwzględniając wskaźniki związane z pracą nauczyciela.

Wizerunek jako reprezentacja fragmentu rzeczywistości społecznej

Najogólniej mówiąc, wizerunek oznacza całościowy obraz danej jednostki lub grupy społecznej, rozpowszechniony i utrwalony w określonej zbiorowości funkcjonującej w konkretnych realiach społecznych. Psychologicznie pojmowany „obraz to umysłowa reprezentacja świata lub określonego fragmentu” (Korczyński 2005, s. 56) społecznej rzeczywistości doświadczonej przez podmiot w trakcie bezpośrednich i pośrednich kontaktów interpersonalnych oraz nabywania życiowego doświadczenia. Ogromna ilość informacji płynących ku jednostce ze świata zewnętrznego musi być uporządkowana, poklasyfikowana i w pewien sposób zagregowana w celu jej szybkiego i skutecznego wykorzystania na gruncie codziennych, rutynowych aktywności społecznych podejmowanych wspólnie z innymi członkami wspólnoty. Stąd nie należy pomijać faktu, iż w uogólnionym „obrazie zawarta jest wiedza o ludziach, która podlega podmiotowej selekcji i strukturyzacji. W wyniku tych procesów wytwarza się [...] reprezentacja ludzi w umyśle spostrzegającego podmiotu” (Korczyński 2002, s. 14). Każda istota społeczna kreuje zatem w swojej świadomości obrazy różnorodnych grup, zbiorowości, przedstawicieli instytucji, klas czy sfer społecznych, stanowiących potencjalne lub realne gremium do celów współdziałania bądź po prostu współegzystencji społecznej. Warto podkreślić w tym miejscu, że procesy kształtowania owych obrazów nie są równoznaczne z absolutnie ścisłym odwzorowaniem rzeczywistości. „W psychologii społecznej [...] mówi się o spostrzeganiu społecznym, spostrzeganiu ludzi lub obrazie innych ludzi. Proces ten jest selektywny. Jednostka rejestruje przede wszystkim te właściwości innych ludzi, które mają znaczenie dla samego podmiotu [...] To nie wierna kopia rzeczywistości, jej odbicie, ale

produkt procesów umysłowych i wynik współdziałania wielu wewnętrznych funkcji – emocji, uczuć, nastawień, postaw, oczekiwań itp.” (Korczyński 2002, s. 14-15). Trzeba zatem podkreślić, iż wizerunek danej jednostki lub zbiorowości nie może być traktowany jako rezultat „chłodnych” ocen i obiektywnych sądów oceniającego podmiotu, bowiem – jak wynika choćby z badań marketingowych dotyczących dziedziny polityki, władzy czy konsumpcji – względy uczuciowe, uaktywnione emocje i skojarzenia górują tu nad bodźcami rozumowymi oraz argumentami o charakterze racjonalnym.

Analizując społeczne znaczenie rozpowszechnionych w społeczeństwie różnorodnych wizerunków, warto uczynić to w kontekście funkcjonowania i roli schematów poznawczych, stale obecnych w interakcjach oraz całym życiu człowieka. Wizerunek stanowi swoisty schemat poznawczy odnoszony wobec danego fragmentu rzeczywistości. Dzięki niemu jednostka posiada skuteczne narzędzie „przetwarzania danych” umożliwiające zrozumienie oraz ocenę wielu zdarzeń, w których uczestniczy jako podmiot życia społecznego. Na tej podstawie jest także w stanie wydawać sądy na temat określonych sytuacji, procesów czy zjawisk społecznych, a następnie może podejmować adekwatne do nich przedsięwzięcia. Całokształt rozpowszechnionych, uogólnionych obrazów wpływa zatem na konkretne decyzje i czyny poszczególnych indywiduów, które analizują swoje cele i interesy w ramach skomplikowanych relacji społecznych na poziomie makro-, mezo- oraz mikrostruktury społecznej. Określony wizerunek danej grupy czy zbiorowości w dużej mierze przesądza o faktycznym przebiegu powyższych interakcji.

Zgodnie z tematem naszych analiz, wskazanym w tytule niniejszego artykułu, przedmiotem naszej uwagi jest wizerunek współczesnych nauczycieli na tle innych grup zawodowych funkcjonujących w przestrzeni społecznej. Uogólniony wizerunek nauczyciela budowany jest w zbiorowej świadomości jako rezultat szerokiego wachlarza działań podejmowanych „zgodnie z oczekiwaniami uczniów i ich rodziców. Nauczyciele doskonalą swoje umiejętności, wkraczają na ścieżkę awansu zawodowego. Podejmują inicjatywy pozwalające na wszechstronny rozwój ucznia. Współpracują z wieloma organizacjami, które wspierają szkołę w realizacji zadań statutowych” (Górecka <http://www publikacje.edu.pl/publikacje.php?nr=9489>) oraz spełniają wiele innych powinności, mniej lub bardziej korespondujących ze społecznym wyobrażeniem na temat roli zawodowej nauczyciela obowiązującym w obrębie danej wspólnoty.

Rola społeczna a rola zawodowa w ujęciu normatywnym

Rola zawodowa stanowi jeden z wielu typów ról społecznych jakie pełni każdy podmiot w trakcie swojego życia. Warto w tym miejscu zauważyć, iż samo rozumienie roli społecznej może być bardzo zróżnicowane. Według jednych badaczy „pojęcie to odnosi się jedynie do pozycji społecznej i jest jej ekwiwalen-

tem, dla innych jest zachowaniem jednostek zajmujących pozycje w strukturze społecznej, dla jeszcze innych denotuje oczekiwania co do zachowania się jednostek zajmujących dane pozycje” (Kwaśniewicz 2005, s. 322). W literaturze pedagogicznej pojęcie roli często ujmuje się zgodnie z klasyczną koncepcją T. Newcomba, w której rola oznacza konsekwentne zachowanie danego podmiotu w ramach mniej lub bardziej stabilnego związku z inną jednostką bądź zbiorowością społeczną (Jundził 1980, s. 228). Jest to jeden ze sposobów definiowania tego terminu, jaki odnaleźć możemy w ramach szerokiej palety orientacji teoretycznych na temat istoty roli społecznej oraz jej związków z daną pozycją bądź zawodem wykonywanym przez określone jednostki. Natomiast „rola zawodowa dotyczy zachowań uznanych przez grupę za obowiązujące jednostkę wykonującą dany zawód” (Jundził 1980, s. 228).

Należy również w tym miejscu najogólniej choćby wyjaśnić znaczenie pojęcia „zawód” w kontekście pracy nauczyciela. Według B. Śliwerskiego „zawód” scharakteryzowany może być m. in. jako „zespół specjalistycznych (fachowych, profesjonalnych) kompetencji koniecznych do stałego wykonywania określonej pracy w celach zarobkowych lub w ramach służby społecznej” (Śliwerski, <http://oskko.edu.pl/kongres1/materialy/BSliwerski-Kongres.pdf>). W *Encyklopedii pedagogicznej* zawód nauczyciela opisywany jest jako rodzaj specjalności zawodowej, wykonywanej przez odpowiednio przygotowanego specjalistę do prowadzenia pracy dydaktyczno-wychowawczej w instytucjach oświatowo-wychowawczych (Pomykało 1993, s. 439).

W ramach różnorodnych analiz dotyczących problematyki zawodów oraz odpowiadających im ról zawodowych, znawcy przedmiotu często akcentują, że „role zawodowe w teorii socjologicznej rozpatruje się [...] jako ogniwa mechanizmu, który utrzymuje społeczeństwo w stanie funkcjonalnej równowagi” (Kwaśniewicz 2005, s. 437). Ze względu na fakt, iż rola zawodowa nauczyciela bezpośrednio łączy się z utrzymaniem ciągłości oraz stabilności funkcjonowania całego społeczeństwa, rola ta jest jedną z ról zawodowych o szczególnym znaczeniu społecznym.

Dla naszych rozważań na temat roli oraz wizerunku nauczyciela najbardziej wartościowe wydają się być ujęcia kładące nacisk na normatywny aspekt ról społecznych. W tym znaczeniu „rola społeczna byłaby zbiorem przepisów ustalających, jak powinien zachowywać się człowiek zajmujący określoną pozycję” (Mika 1981, s. 435). Społeczna pozycja podmiotu determinowana jest m. in. przez wykonywany przez nią (mniej lub bardziej prestiżowy) zawód. Przy czym należy dodać, iż socjologiczne ujęcie „[...]zawodu łączy się nierozzerwalnie z zagadnieniem zróżnicowania zawodowego. To pierwsze odnosi się do jednej z wykonywanych przez ludzi ról społecznych, drugie – tkwi u podstaw hierarchizacji i podziałów [...] Ponieważ role zawodowe są przedmiotem [...] ocen dokonywanych z punktu widzenia kryteriów hierarchizujących miejsce ludzi w drabinie stratyfikacyjnej, zawód jest

więc wyznacznikiem statusu społecznego” (Kwaśniewicz 2005, s. 433-434) danego podmiotu, łączącego się z prestiżem i szacunkiem społecznym jakim cieszą się reprezentanci poszczególnych profesji. Znajduje to swoje odzwierciedlenie w rozpowszechnionym, zbiorowym wizerunku konkretnych zawodów. Próbując zrekonstruować społeczny obraz zawodu nauczyciela sięgniemy do ocen i poglądów na temat prestiżu, zaufania oraz innych komponentów wizerunku wyłaniających się z badań opinii publicznej współczesnego polskiego społeczeństwa.

Opinia publiczna – problemy definicyjne

Zanim przejdziemy do opisu charakterystycznych elementów, z których zbudowany jest uogólniony wizerunek nauczycieli, w pierwszej kolejności wyjaśnić trzeba czym jest opinia publiczna i jakie jest jej znaczenie w działalności każdego aktora społecznego. Należy stwierdzić, iż we współczesnej socjologii nadal nie wypracowano konsensusu w sprawie ogólnie akceptowanej, precyzyjnej definicji oraz wyraźnego zakresu przedmiotowego interesującego nas terminu. Zdaniem autorów *Słownika socjologii i nauk społecznych* pojęcie opinii publicznej może być „stosowane na rozmaite sposoby, w najbardziej ogólnym sensie może oznaczać aprobatę lub dezaprobatę dla widocznych publicznie stanowisk i zachowań [...] często traktuje się ją jako synonim <<tego, co wykazują sondaże>> w sprawie moralności [...] polityki i czegokolwiek innego” (Marshall 2006, s. 220). Mając na uwadze wyżej sygnalizowane trudności, dla potrzeb naszych rozważań przyjęliśmy klasyczne, nie kontrowersyjne ujęcie problemu zaproponowane przez W. Lippmanna. Analizował on opinię publiczną w kontekście istotnych spraw publicznych, mających wpływ na zachowania i aktywność innych podmiotów życia społecznego. Według W. Lippmanna opinię publiczną „stanowią obrazy wzajemnych stosunków między ludźmi, ich potrzeby i zamierzenia oraz obrazy samych ludzi powstałe w ich umysłach” (Lippmann 1965, s. 26). Rozpowszechnione w opinii publicznej przekonania składają się na społeczny wizerunek danej zbiorowości, grupy, instytucji czy organizacji istotnej dla funkcjonowania całej wspólnoty. Członkowie danego społeczeństwa w ramach różnego rodzaju kontaktów oraz komunikacji z bliższym i dalszym otoczeniem internalizują taki uogólniony portret i następnie – jak już wcześniej wspomnieliśmy – na jego podstawie podejmują konkretne działania, interakcje oraz relacje służące zaspokojeniu własnych celów i potrzeb. Uogólniony głos opinii publicznej odnajdziemy m. in. w badaniach sondażowych.

Sondaż stanowi ilościową metodę badań społecznych, dzięki której uczeni dysponują informacjami na dany temat w odniesieniu do dużych, trudnych do bezpośredniego badania populacji ludzkich. Sondaże pozwalają na odwzorowanie rozpowszechnionych w danej wspólnocie przekonań „o osobach, pełniących przez nie role, grupach społecznych

[...] organizacjach, takich jak szkoły, zakłady pracy czy przedsiębiorstwa [...] Konieczna jest współpraca respondentów. Osoba badana powinna przyjąć rolę komentatora życia własnego i osób ze swego otoczenia" (Marshall 2006, s. 343), aby w ten sposób stać się współautorem zbiorowej oceny bądź też uogólnionego obrazu pewnego fragmentu rzeczywistości społecznej. W tym artykule interesować nas będą obecne w świadomości społecznej obrazy dotyczące grupy zawodowej nauczycieli zrekonstruowane na podstawie danych zawartych w reprezentatywnych polskich oraz zagranicznych sondażach.

Oczekiwania obywateli wobec administracji rządowej oraz jej działań w sferze edukacji

Społeczne oceny całościowo ujmowanego środowiska nauczycielskiego, zbiorowe opinie na temat znaczenia ich działalności zawodowej dla rozwoju i funkcjonowania danej wspólnoty, a także postrzeganie zawodu nauczyciela jako mniej lub bardziej prestiżowego i szanowanego na tle innych profesji, korespondują ze społeczną opinią dotyczącą kondycji oraz sprawności całego systemu edukacji w państwie. Nauczyciele stanowią trzon tego systemu – uogólniony obraz oświaty łączy się zatem w zbiorowej świadomości ze społecznym wizerunkiem jej przedstawicieli.

W procesie kształtowania wizerunku nauczycieli niezwykle istotny jest obrany w państwie kurs polityczny i związana z nim bieżąca aktywność oraz publiczne wypowiedzi reprezentantów władzy, bowiem „sposób, w jaki mówi o nauczycielach [...] część polityków, samorządowców i resortowych urzędników, podyktowanych przez krótkoterminowe cele polityczne czy ekonomiczne, może długofalowo negatywnie wpłynąć na wizerunek i prestiż tej grupy” (Goetz, <http://www.eurydice.org.pl/sites/eurydice.org.pl/files/gtp.pdf>). Interesujące dane dotyczące powyższej kwestii wyłaniają się z raportu opublikowanego w sierpniu 2013 roku przez Instytut Badań nad Demokracją. W tej pracowni przeprowadzono ogólnopolskie badanie sondażowe zatytułowane *Zadania dla Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na okres 2013-2015 w opiniach polskiej klasy średniej*. Celem badania była próba wypełnienia istniejącej luki w dociekaniach o tym „jakie są rzeczywiste oczekiwania obywateli wobec Rady Ministrów – czy też ogólniej, czy posiadają oni sprecyzowane oczekiwania co do tego, jakimi sprawami i w jaki sposób rząd powinien się zająć” (http://spe.edu.pl/wp-content/uploads/2013/08/zadania_raport.pdf). Ankietowane osoby zostały poproszone o wskazanie obszarów zadań lub istotnych problemów, wobec których polski rząd powinien w pierwszej kolejności podjąć jakieś działania. Problemy oświaty znalazły się na trzecim miejscu w rankingu 11-tu najistotniejszych dla Polaków sfer funkcjonowania państwa. „Najczęściej respondenci wskazywali zadania dla rządu w dziedzinie ochrony zdrowia, ubezpieczeń społecznych i systemu emerytalnego (70%), przeciwdziałania

bezrobociu (58,4%) oraz oświaty, nauki, szkolnictwa wyższego (51,6%)” (http://spe.edu.pl/wp-content/uploads/2013/08/zadania_raport.pdf). Są to zatem w opinii respondentów sfery szczególnego znaczenia dla efektywnego funkcjonowania oraz rozwoju naszego społeczeństwa i jako takie wymagają szczególnej uwagi ze strony rządzących. W raporcie zamieszczone zostały również wypowiedzi respondentów na temat aktualnej kondycji polskiego systemu edukacji, które jednocześnie odzwierciedlają społeczny obraz jej przedstawicieli. Jedną z osób ankietowanych podkreśla konieczność priorytetowego traktowania edukacji oraz prowadzenia racjonalnej polityki oświatowej, bowiem – w jej ocenie – „jeśli będziemy dbali o wykształcenie naszych dzieci i wspierali je, nasz kraj będzie obfitował w ludzi bardzo zdolnych, którzy w przyszłości go podźwigną [...] Rząd powinien dbać o te sfery życia, które przyniosą sukces naszemu krajowi, czyli: oświata i służba zdrowia” (http://spe.edu.pl/wp-content/uploads/2013/08/zadania_raport.pdf). Natomiast zdaniem innego respondenta „problemem polskiej oświaty jest nakładanie na nauczycieli coraz większej liczby obowiązków/działania [...] Tyle się mówi o indywidualizacji nauczania, a tymczasem nauczyciele są <<zawaleni>> pracą, która służy nie wiadomo komu” (http://spe.edu.pl/wp-content/uploads/2013/08/zadania_raport.pdf). Powyższe głosy odsłaniają pewien fragment wizerunku współczesnych polskich nauczycieli jako funkcjonariuszy jednej z najważniejszych instytucji życia zbiorowego, realizujących swoje zadania w warunkach co najmniej nie sprzyjających optymalizacji społecznie zakładanych i pożądaných rezultatów.

Zaufanie i prestiż związane z wykonywaniem zawodu nauczyciela

Społeczny wizerunek określonych grupy zawodowych oraz ich przedstawicieli w dużej mierze wiąże się ze statusem zawodowym, jaki im przysługuje w ramach danej wspólnoty. Jak twierdzą znawcy przedmiotu „status zawodowy jednostki wynika zarówno z cech roli zawodowej, którą ona pełni, jak i z jej konkretnych zachowań jako pracownika [...] klasyfikacje zawodów coraz częściej stają się podstawą konstruowania skal charakteryzujących zawody pod określonymi względami. Jako przykład można podać skalę prestiżu” (Kwaśniewicz 2005, s. 298) przypisywanego reprezentantom danej profesji lub rankingi zaufania społecznego, jakim cieszą się przedstawiciele określonego zawodu. Zawód nauczyciela ujmowany jako zawód zaufania publicznego jednocześnie sytuowany jest na określonym szczeblu hierarchii mniej lub bardziej prestiżowych profesji wykonywanych w danej zbiorowości.

Nauczyciele, z racji ciążących na nich zadań, od wielu lat postrzegani są w opinii publicznej jako grupa zawodowa wykonująca jeden z najważniejszych zawodów zaufania publicznego. Świadczą o tym wyniki badań zarówno o skali ogólnopolskiej, jak i zasięgu międzynarodowym. Badanie prowadzone przez

Research International Pentor w 2008 roku (http://www.piib.org.pl/pliki/rozne/zawody_zaufania_publicznego_w_swiadomosci_polakow_120308.pdf) potwierdza, iż w polskiej opinii publicznej rozpowszechnił się obraz zawodu zaufania publicznego silnie łączony z pracą o wysokiej doniosłości społecznej oraz ufnością innych obywateli względem jednostek ją wykonujących. Osoby biorące udział w sondażu, bez podpowiedzi ze strony ankietera zaliczyły do grupy zawodów zaufania publicznego lekarzy (50%), policjantów (33%), sędziów (24%) i nauczycieli (22%). Należy przyjąć, iż tego rodzaju społeczne oceny są dość mocno zakorzenione w zbiorowej świadomości, bowiem w podobnym badaniu CBOS z 2004 roku (Badora, Roguska 2004, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2004/K_073_04.PDF) diagnozującym opinię Polaków na temat zawodów zaufania publicznego, nauczyciel również stanowi przykład jednej z najczęściej spontanicznie wymienianych przez respondentów profesji w tej grupie zawodów. Przed nauczycielami znaleźli się lekarze, sędziowie, politycy i policjanci, natomiast po nich usytuowali się m.in. prawnicy, przedstawiciele służby publicznej, księża, dziennikarze, parlamentarzyści oraz prokuratorzy. Porównajmy opinie Polaków na temat zawodów zaufania publicznego z poglądami przedstawicieli innych narodów.

Wśród europejskich badań dotyczących zaufania wobec zawodów, instytucji, postaci publicznych *etc.* cenione są ze względu na liczebność próby badawczej doroczne sondaże *European Trusted Brands*. W edycji z 2013 roku wzięło udział 18 314 osób z 12-stu krajów Europy (to jest z Belgii, Czech, Finlandii, Francji, Holandii, Niemiec, Polski, Portugalii, Rosji, Rumunii, Słowenii i Szwajcarii). W tym badaniu nauczyciele osiągają jedną z najwyższych pozycji i zajmują siódme miejsce po strażakach, pilotach, pielęgniarkach, farmaceutach, lekarzach oraz rolnikach. Każdej z tych grup zawodowych ufa ponad 70% Europejczyków. Nauczyciele cieszą się zaufaniem średnio 3 na 4 europejskich respondentów (72% wskazań), natomiast wśród ankietowanych Polaków – 68% (<http://marketing-news.pl/message.php?art=38238>). Największe zaufanie do tego zawodu mają Finowie (90% wskazań), zaś najniższy poziom zaufania odnotowano w Rumunii (57%).

Od wyżej przywołanych ogólnoeuropejskich badań na temat zaufania wobec poszczególnych zawodów nie odbiegają wyniki sondaży prowadzonych niezależnie w poszczególnych krajach. W społeczeństwie naszych zachodnich sąsiadów zanotowano również wysoki poziom zaufania względem nauczycieli (79,2% wskazań). W Niemczech, jak wynika z raportu *Trust in Professions 2014* opublikowanego przez niemiecki instytut GfK Verein (<http://blogi.polskatimes.pl/przybyll/tag/zawody-zaufanie-strażacy-dziennikarze/>), nauczyciele osiągnęli większe zaufanie niż np. sędziowie (73, 9%), adwokaci (69,7%) czy proboszczowie i inni duchowni (61,3%). Najniższe zaufanie w niemieckim społeczeństwie uzyskali politycy (15,1%).

Należy zauważyć, iż w przeprowadzonych sondażach respondenci rysując uogólniony wizerunek tych profesji, silniej akcentują szczególną misję jaką przypisuje się zawodom zaufania publicznego (zaangażowanie w służbę społeczną, wykonywanie pracy na rzecz szeroko ujmowanego dobra publicznego), a także obowiązek świadczenia usług o najwyższej jakości i konieczność spełniania wysokich standardów etyczno-deontologicznych, niż faktyczną realizację formalno-prawnego wymogu obowiązkowej przynależności do samorządu zawodowego.

Choć znawcy problemu stwierdzają, iż sami nauczyciele (z wielu różnorodnych przyczyn) nie określają dziś gremialnie swego zawodu mianem prestiżowego (Goetz, <http://www.eurydice.org/pl/sites/eurydice.org.pl/files/gtp.pdf>), to jednak rozpowszechniony w opinii publicznej obraz nauczyciela kształtowany jest w oparciu o wysoki poziom prestiżu, jaki posiada w naszym społeczeństwie nauczyciel. W badaniach diagnozujących rzeczywistą hierarchię prestiżu, zawód nauczyciela wymieniany jest jako profesja ciesząca się stabilną, wysoką pozycją. Porównując wyniki badań prowadzonych przez CBOS w latach 1995-2013 możemy stwierdzić, że wysoka ranga zawodu nauczyciela uwidoczniła się w polskiej opinii społecznej kształtuje się na zbliżonym poziomie w okresie ostatnich 14-stu lat. Natomiast sondaże z wcześniejszych dekad wskazują, iż dzisiaj nauczyciele cieszą się trochę mniejszym szacunkiem niż w czasach poprzedniego ustroju (w stosunku do roku 1987 widoczny jest spadek średniej oceny prestiżu o 6%) (Cybulska, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_164_13.PDF).

Przywołajmy wyniki aktualnych badań na temat społecznego poważania poszczególnych profesji. Sondaż CBOS pt. *Prestiż zawodów* z listopada 2013 roku (Cybulska, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_164_13.PDF) ukazuje aktualny ranking 30-stu najbardziej i najmniej cenionych zawodów w naszym społeczeństwie. Nauczyciel traktowany jest jako przedstawiciel profesji, której duże poważanie przysługuje w opinii 74% osób badanych. W cytowanym rankingu osiągnął on siódme miejsce (za strażakiem, profesorem uniwersytetu, robotnikiem wykwalifikowanym, górnikiem, inżynierem i pielęgniarką). Wysoka pozycja w hierarchii prestiżu wynika z faktu, iż w zbiorowym przeświadczeniu nauczyciel sytuuje się w grupie zawodów, które powinny być doceniane ze względu na ich wysoką użyteczność społeczną (podobne wskazania dotyczyły pracy pielęgniarek i lekarzy, odpowiednio – 78% i 71% wskazań dotyczących dużego poważania oraz przedstawicieli wojska, tj. oficerów w randze kapitańska – 63% wskazań respondentów).

Komponenty społecznego wizerunku nauczycieli były również przedmiotem badania przeprowadzonego przez CBOS w 2012 roku (Feliksiak, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_173_12.PDF). Wnioski zawarte w raporcie badawczym sklasyfikowane zostały w ramach trzech kategorii tematycznych, tzn. dotyczyły warunków zatrudnienia, charakterystycznych cech

pracy nauczyciela oraz społecznego odbioru zawodu nauczyciela. Według autora raportu „uzyskane opinie o pracy nauczycieli [...] świadczą o tym, że jest ona ceniona. Zdecydowana większość badanych postrzega ją jako stresującą (86%), bardzo odpowiedzialną (83%) i trudną (74%). Odpowiedzi dotyczące społecznego wizerunku tego zawodu [...] również dowodzą, że cieszy się on poważaniem” (Feliksiak, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_173_12.PDF). Jako uzasadnienie tego poglądu respondenci często podnoszą argumenty dotyczące zaangażowania nauczycieli w swoje obowiązki oraz ciągłego podwyższania własnych kompetencji. „Dwie trzecie badanych (68%) uważa, że nauczyciele mają wysokie kwalifikacje i chętnie je podnoszą [...] Ponad dwie piąte respondentów (43%) jest zadania, że nauczyciele mają poczucie misji” (Feliksiak, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_173_12.PDF), co w efekcie wpływa na społeczny obraz, a także związany z nim zbiorowy stosunek oraz poziom szacunku wobec tej grupy zawodowej.

Dla potrzeb naszych analiz warto w tym miejscu postawić pytanie dotyczące nauczycielskich dochodów uzyskiwanych za ich zawodowe postawy i wysiłki związane z trudną, stresującą i odpowiedzialną pracą. Zakładamy, iż osiągnięty prestiż – jako wyznacznik cenionej i społecznie użytecznej działalności – korespondować powinien z odpowiednim poziomem płac przysługujących prestiżowym zawodom. Skonfrontujmy zatem powyższe deklaracje na temat wysokiego prestiżu oraz zaufania jakim cieszą się nauczyciele w opinii publicznej ze społeczną oceną oferowanych im wynagrodzeń.

Zarobki nauczycieli a satysfakcja z wykonywanej pracy i osiągnięć życiowych

Konieczność zapewnienia nauczycielom odpowiedniego uposażenia odnajdujemy nie tylko we wcześniej cytowanym sondażu Instytutu Badań nad Demokracją, w którym jeden z respondentów stwierdził, iż przyznawana im pensja stanowi „niskie wynagrodzenie w porównaniu z doniosłością zadania wychowania przyszłego pokolenia Polaków” (http://spe.edu.pl/wp-content/uploads/2013/08/zadania_raport.pdf). Ten sam postulat odczytujemy we wnioskach z innego badania, przeprowadzonego przez CBOS w 2013 roku. W tym sondażu, zatytułowanym *Polacy o zarobkach różnych grup zawodowych* (Badora, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_127_13.PDF), ankietowani z jednej strony wypowiedzieli się na temat swojej wiedzy co do realnego poziomu płac osiągniętych dzisiaj w 24-ch profesjach, z drugiej zaś wskazywali wysokość zarobków, która w ich opinii byłaby odpowiednim ekwiwalentem w stosunku do zadań i obowiązków związanych z wykonywaniem danego zawodu. Jak stwierdza autorka komunikatu z badań, „porównując średnie zarobków postrzeganych i postulowanych [...] łatwo zauważyć, że są grupy zawodowe, które zdaniem Polaków powinny zarabiać więcej niż obecnie” (Badora, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_127_13.PDF) i do nich zaliczają oni

przede wszystkim sprzedawców sklepowych, sprzątaczk, pielęgniarki, robotników wykwalifikowanych i niewykwalifikowanych, rolników oraz nauczycieli. Z deklaracji ankietowanych osób wynika, iż ponad połowa z nich (54%) uważa, że nauczycielskie pensje są zbyt niskie, w związku z czym ta część respondentów byłaby skłonna przyznać im podwyżki (Badora, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_127_13.PDF). Podkreślmy, iż w ocenie respondentów zarobki nauczycieli powinny dość znacząco wzrosnąć (o 39%) w stosunku do ich aktualnego uposażenia (Badora, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_127_13.PDF). Wyniki przywołanego badania pozwalają wnioskować, iż wysokość dochodów nauczycieli, które osiągają oni z tytułu świadczonej pracy w odbiorze społecznym zdecydowanie nie jest adekwatna do zadań, które na nich spoczywają. W ten sposób w społecznym portrecie nauczyciela uwidacznia się istotna kwestia rozbieżności występujących pomiędzy rzeczywistą rolą oraz znaczeniem tego zawodu, a pozycją w hierarchii zarobków, i co za tym idzie – faktycznym statusem finansowym i materialnym osiąganym przez jego przedstawicieli.

Dokonując zestawienia powyższych opinii z danymi dotyczącymi satysfakcji zawodowej i życiowej samych nauczycieli, możemy zrekonstruować kolejny komponent wizerunku interesującej nas profesji. Jak wiemy, gratyfikacja finansowa nie zawsze przesądza o zadowoleniu płynącym z obranej ścieżki zawodowej oraz z całokształtu egzystencji jednostki, co widać wyraźnie na przykładzie wyników uzyskanych w *Diagnozie Społecznej* z 2013 roku. W tym badaniu nauczyciele znajdują się w zestawieniu 54-ch zawodów opisanych przy pomocy tak zróżnicowanych parametrów jak m. in. zaufanie do ludzi, mobilność zawodowa, ale również zadowolenie z pracy czy satysfakcja z osiągnięć życiowych, aż po występowanie symptomów depresji lub myśli samobójczych. Ze względu na temat naszych rozważań ograniczymy się tylko do zacytowania niewielkiego fragmentu liczącego niemal 500 stron raportu, z którego wynika, iż nauczyciele należą do osób w dużej mierze odczuwających zadowolenie z wykonywanych obowiązków zawodowych. „Największy odsetek (powyżej 60%) zadowolonych z pracy jest wśród przedstawicieli władz i dyrektorów, fryzjerów i kosmetyczek, lekarzy, nauczycieli szkół ponadpodstawowych i pozostałych specjalistów” (Czapiński 2013, <http://ce.vizja.pl/en/issues/volume/7/issue/3.1>). Natomiast w odniesieniu do nauczycieli pracujących w szkołach podstawowych oraz nauczycieli akademickich wskaźniki te wynosiły odpowiednio 58% i 53% wskazań (Czapiński 2013, <http://ce.vizja.pl/en/issues/volume/7/issue/3.1>). Podobne wyniki dotyczą szerszej kategorii badawczej jaką jest poziom ogólnego zadowolenia z życia. Jak stwierdzają autorzy *Diagnozy...*, w analizowanych 54-ch grupach zawodowych satysfakcja z sukcesów życiowych omija robotników, pomoce i sprzątaczk, natomiast „ponad połowa jest zadowolonych ze swoich osiągnięć życiowych wśród prawników, przedstawicieli władz i dy-

rektorów, nauczycieli i lekarzy [...]” (Czapiński 2013, <http://ce.vizja.pl/en/issues/volume/7/issue/3.1>). Przypomnijmy jednak, że z syntezy cytowanych badań wynika, iż satysfakcja zawodowa i życiowa nauczycieli nie znajdują swego pełnego odzwierciedlenia w sferze satysfakcji finansowej osiągniętej przez tę grupę zawodową.

Zakończenie

Zmierzając do konkluzji naszych rozważań podkreśliśmy, iż od początków transformacji społeczno-kulturowej wszyscy obywatele Polski, w tym również „nauczyciele przeżywają wiele problemów wynikających z burzliwych przemian społecznych i gospodarczych, poszukiwania i kreowania nowych celów i wartości [...] Niektóre z tych przyczyn nie znikną szybko. Wiele z nich stanowi o efektywności pracy pedagogicznej” (Pomykało 1993, s. 439), która będąc przedmiotem zbiorowych ocen, wpisuje się następnie w społeczny wizerunek całego środowiska nauczycielskiego.

Dane zawarte w analizowanych sondażach pozwalają na odtworzenie najważniejszych elementów ukształtowanego w zbiorowej opinii obrazu nauczyciela. Wyniki reprezentatywnych badań wskazują, iż we współczesnym społeczeństwie jest to zawód obdarzany szacunkiem i zaufaniem, cieszący się prestiżem oraz wysoką pozycją w hierarchii zawodów zaufania publicznego. Jest on postrzegany z jednej strony jako trudny i stresujący, łączący się z ogromną odpowiedzialnością, z drugiej zaś – niosący zadowolenie z wykonywanej pracy oraz satysfakcję życiową. Jednocześnie nie można pominąć faktu, iż uogólniony wizerunek nauczycieli zawiera pewną ambiwalencję obecną w ramach społecznego stosunku do zawodu nauczyciela. W jednym z cytowanych badań zadano „pytanie projekcyjne o potencjalne wykonywanie tej profesji w przyszłości przez dzieci respondenta. Okazuje się, że większość – ponad połowa (54%) – nie chciałaby, aby któreś z ich dzieci zostało nauczycielem, a jedna trzecia (34%) odnosi się do tego pomysłu z aprobatą” (Feliksiak, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_173_12.PDF). Należy zatem stwierdzić, iż w uogólnionym wizerunku zawodu nauczyciela – pomimo generalnie pozytywnych komponentów całościowo ujmowanego portretu – ujawnia się pewien dystans społeczeństwa względem tej profesji, której polscy obywatele raczej nie wybrali by dla własnego potomstwa.

Literatura:

1. Jundziłł I. (1980), *Rola zawodowa pedagoga szkolnego*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
2. Korczyński S. (2005), *Obraz idealnego nauczyciela kreowany przez uczniów i rodziców*, W: S. Korczyński (red.), *Nauczyciel epoki przemian*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 57-64.
3. Korczyński S. (2002), *Obraz nauczyciela*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.

4. Kwaśniewicz W. (2005), *Encyklopedia socjologii*. Oficyna Naukowa, Warszawa.
5. Lippmann W. (1965), *Public Opinion*. Free Press, New York.
6. Mika S. (1981), *Psychologia społeczna*. PWN, Warszawa.
7. Pomykało W. (1993), *Encyklopedia pedagogiczna*. Fundacja Innowacja, Warszawa.
8. Zajac D. (2011), *Etyka zawodowa nauczycieli. Wybrane zagadnienia*. Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.

Źródła internetowe:

1. *Badanie sondażowe pn. Zadania dla Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na okres 2013-2015 w opiniach polskiej klasy średniej*, http://spe.edu.pl/wp-content/uploads/2013/08/zadania_raport.pdf, z dn. 07.04.2014.
2. Badora B., *Polacy o zarobkach różnych grup zawodowych. Komunikat z badań*, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_127_13.PDF, z dn. 09.04.2014
3. Badora B., Roguska B., *Opinia społeczna na temat zawodów zaufania publicznego. Komunikat z badań*, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2004/K_073_04.PDF, z dn. 09.04.2014.
4. Cybulska A., *Prestiż zawodów. Komunikat z badań*, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_164_13.PDF, z dn. 11.04.2014.
5. Czapiński J., *Stan społeczeństwa obywatelskiego. Postawy i relacje społeczne. Diagnoza społeczna 2013 Warunki i Jakość Życia Polaków – Raport*. [Special issue]. *Contemporary Economics*, 7, s. 262, <http://ce.vizja.pl/en/issues/volume/7/issue/3.1>, z dn. 14.04.2014
6. Feliksiak M., *Wizerunek nauczycieli. Komunikat z badań*, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_173_12.PDF, z dn. 17.04.2014
7. Górecka A., *Kreowanie wizerunku szkoły*,
8. <http://www publikacje.edu.pl/publikacje.php?nr=9489>, z dn. 18.04.2014.
9. Goetz M., *Gdzie ten prestiż?*, <http://www.eurydice.org/sites/eurydice.org/pl/files/gtp.pdf>, z dn. 18.04.2014.
10. *Niemcy ufają strażakom. Tak samo jak Polacy*, <http://blogi.polskatimes.pl/przybyll/tag/zawody-zaufanie-strazacy-dziennikarze/>, z dn. 19.04.2014.
11. Śliwerski B., *Nauczyciel jako zawód*, <http://osko.edu.pl/kongres1/materialy/BSliwerski-Kongres.pdf>, z dn. 25.04.2014.
12. *Strażak, dziennikarz, polityk, piłkarz – jakim zaufaniem cieszą się poszczególne zawody? (European Trusted Brands)*, <http://marketing-news.pl/message.php?art=38238>, z dn. 26.04.2014.
13. *Zawody zaufania publicznego w świadomości Polaków*, http://www.piib.org.pl/pliki/rozne/zawody_zaufania_publicznego_w_swiadomosci_polakow_120308.pdf, z dn. 28.04.2014.